

กระบวนวัฒนธรรมทางสังคมอีสาน “เตรียมชีวิตหลังความตายเพื่อลูกหลาน” THE CULTURAL PATTERN OF ISAN SOCIETY: “LIFE AFTER DEATH PREPARING FOR DESCENDANTS”

ธงชัย สีโสภณ¹, สุนันท์ เสนารัตน์²
Thongchai Sisophon¹, Sunan Senarat²
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์¹⁻²
Buriram Rajabhat University¹⁻²
E-Mail: thammonoon@gmail.com

ได้รับบทความ: 15 กรกฎาคม 2561; แก้ไขบทความ: 20 สิงหาคม 2561; ตอรับตีพิมพ์: 26 กันยายน 2561
Received: July 15, 2018; Revised: August 20, 2018; Accepted: September 26, 2018

บทคัดย่อ

กระบวนทางวัฒนธรรม เป็นการช็อกตัว หรือความหยุดนิ่งทางสังคมอีสาน เพราะไม่เข้าใจหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ สังคมอีสานก้าวผ่านมาสู่สังคมกึ่งยุคสมัยใหม่เห็นความถูกต้องทางศีลธรรมในหน้าที่ลูกหลาน อยู่กันแบบครอบครัวเดี่ยว จนไม่รู้จักหน้าที่ตอบแทนคุณพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูมา ทำให้เกิดประเพณีเตรียมชีวิตหลังความตาย โดยพ่อแม่จะต้องทำประกันชีวิตเพื่อพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพตนเอง โดยมองความตายเป็นต้นทุนจัดงานศพสูงกว่าการใช้ชีวิตประจำวัน และการรักษาพยาบาลตนเอง และมองความตายเป็นธุรกิจสังคมต้องทำประกันชีวิตเพื่อลูกหลานมีเงินทุนเพียงพอจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพ ถือเป็นอุดมการณ์ชีวิตหลังความตายไปสู่สวรรค์ของพ่อแม่ชาวอีสาน

คำสำคัญ: กระบวนวัฒนธรรม, สังคมอีสาน, ชีวิตหลังความตาย, ลูกหลาน

Abstract

A cultural pattern is a period of stasis in Isan society because people in the globalization era do not understand the Buddhist doctrine. Moreover, Isan society is turning to the age of decadence because descendants neither realize their own responsibilities in repaying the kindness of their parents nor perceive the importance of morality. As a result, the preparation of life after death tradition has occurred. Parents have to buy life insurance so that they can have money for organizing their

own funeral ceremony. They perceive death by spending more money on arranging a funeral ceremony than in their daily life and health care. They also understand death as a social business by having life insurance so that their descendants will have enough money for their funeral ceremony. This can be considered as life after death ideology of Isan parents.

Keywords: Cultural pattern, Isan society, Life after Death, Descendants

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ สภาพการณ์สังคมไทยก็เหมือนสังคมโลกในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว เพียงแต่ประเทศไทยเป็นกลุ่มประเทศพัฒนาใหม่ ดังนั้นสภาพปัญหาทางสังคมไทยจึงมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะสังคมอีสานมีความแตกต่างจากสังคมอีสานในช่วงยุคกำลังก้าวพัฒนาประเทศเข้าสู่สังคมโลกาภิวัตน์มาก ในช่วงนั้นชาวอีสานสร้างค่านิยมทางสังคมเน้น “มหาเศรษฐี หนึ่งตาใหญ่ในชุมชน มองชีวิตหลังความตายว่า ลูกหลานจะต้องขายทรัพย์สินสมบัติต่างๆ เตรียมจัดงานศพใหญ่โต เมื่อฝังศพไว้ครบ 3 – 5 ปี” ถือเป็นวัฒนธรรมและการสร้างโอกาสทางสังคมดั้งเดิมแห่งชีวิตหลังความตาย ลูกหลานจะจัดงานมหากุศลเพื่ออุทิศบุญกุศลให้บิดามารดา หรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการเตรียมตัวจ้างหมอลำ ลิเก ภาพยนตร์ และมวยมหากุศล หรือโหรสพประเภทอื่นๆ ได้สูญเสียไปจากสังคมอีสานหมดแล้ว เรียกว่า กระสวนทางวัฒนธรรม จึงทำให้สังคมอีสานในปัจจุบันเริ่มต้นตัวเรื่องชีวิตกับการสร้างบุญกุศลหลังความตายมาก เป็นความต้องการทางสังคมที่จะช่วยเหลือดูแลกัน สร้างเป็นค่านิยมทางสังคมเตรียมตัวก่อนตายรูปแบบใหม่ เรียกว่า “ประกันชีวิตชาวบ้าน” ถือเป็นข้อตกลง หรือธรรมเนียมชีวิตของชุมชนชาวอีสานในเรื่องการช่วยเหลือดูแลเพื่อชดเชยน้ำตากันในยามทุกข์ยาก เพราะความตายเป็นโลกอุดมคติซับซ้อนอยู่ในสังคม” เป็นแนวคิดทฤษฎีโลกทางตะวันออกตามแนวคิดของชาวพุทธและชาวฮินดูเชื่อว่า โลกเคลื่อนตัวไปเป็นวัฏจักรที่พลิกผันไปมา มีช่วงเวลาที่ก่อเกิดตัวเหมือนกับเมฆและพายุฝนในโลกปัจจุบันนี้ แต่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีการขยายตัวสู่ความชราภาพ และมรณะ ตามหลักวัฏสงสาร ในช่วงเวลาที่เป็น “ชราภาพ และมรณะ” นี้ นักคิดทฤษฎี หรือนักปรัชญาทางสังคมโลกตะวันออกต่างเรียกว่า “กลียุค” ซึ่งความเป็นกลียุคแห่งสังคมนี้อาจเกิดขึ้นได้ในหลายคราวก็ได้ จึงทำให้เกิดกระสวนทางวัฒนธรรมความตึงต้าม หมายถึงความยุดนี้ของคนที่มีความดีมีคุณธรรมมักจะออกมาปฏิเสธสังคม แต่มีกลัหาญออกมาปกป้องสังคมด้วยความถูกต้อง เพราะมีความเชื่อว่า “ในยุคสมัยแห่งกลียุคนี้ เป็นพลังแห่งมายาทางสังคมครอบงำโลก หมายถึงพลังแห่งการสื่อสารที่ไม่ถูกต้อง (อวิชชา) ถูกครอบงำด้วยอำนาจเงินตราและความโลภจะแสดงบทบาทที่ยิ่งใหญ่เหนือโลก หรือมีฐานะครอบงำโลก ด้วยสังคมกลียุค หมายถึงยุคแห่งสังคมโลกียะเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เป็นพลังทางสังคมกลุ่มต่างๆ สร้างมายาขึ้นมาช่วยกันทำลายตัวเอง ไม่รู้จักศักดิ์ศรีในความเป็น

มนุษย์ จึงสร้างเครื่องมือใหม่ขึ้นมาใช้ปกครอง เรียกว่า สิทธิมนุษยชน (Human Right) เมื่อผู้คนหลงใหลในโลกมายาต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมอย่างหนักหน่วง ยอมรับราฆ่าฟันกันเพื่อศักดิ์ศรีในอุดมการณ์ความคิดของตนเอง มองไม่เห็นความถูกต้องทางสังคม เรียกว่า “ศีลธรรม” เพราะศีลธรรมเป็นเครื่องปกป้องความดีงามของคนทางกาย วาจา และใจ เมื่อผู้สังคมต้องเผชิญความทุกข์หนักก็จะเกิดความตื่นตัว นำตนเองเข้าสู่พลังอภิวินทางปัญญาญาณแห่งความรู้เสมือนจริงร่วมกัน” (ยุค ศรีอริยะ, 2557)

กระสวนทางวัฒนธรรม เป็นผลการตายตัวทางวัฒนธรรม หรือการหยุดนิ่งทางสังคมอีสาน เรื่องชีวิตหลังความตายชาวอีสาน ถือเป็นความหยุดนิ่งแห่งวัฒนธรรมความเชื่อทางสังคม หรือความเชื่อในเรื่อง “ความกตัญญูกตเวที” หลักธรรมที่เป็นเครื่องหมายแห่งความดีงาม เป็นจารีตประเพณีทางสังคมที่ลูกหลานจะต้องปฏิบัติหน้าที่มีอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ความกตัญญู หมายถึงบุคคลผู้รู้คุณของบุคคลอื่นก่อน และ ความกตเวที หมายถึงบุคคลที่รู้คุณแล้วทำความดีตอบแทนผู้มีคุณ แต่ในปัจจุบันพ่อแม่มีการเตรียมตัวก่อนตายดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทในชีวิต ช่วยลูกหลานหาเงินมาจ่ายค่าฌาปนกิจศพสงเคราะห์กลุ่มไว้เพื่อทำบุญให้กับตนเองหลังความตาย และพ่อแม่มักจะกล่าวเป็นเครื่องเตือนสติกับลูกหลานเสมอว่า “ทำประกันชีวิตไว้ขนาดนี้ คงจะมีเงินเพียงพอให้ลูกหลานจัดงานศพ น่าจะเพียงพอเผาศพตนเองไหมแล้ว” เพราะต้นทุนการจัดงานศพสูง และความตายเป็นธุรกิจซึ่งจะได้กล่าวในเชิงลึกต่อไป แต่ในบทนำนี้ของกล่าวเชิงพระพุทธศาสนา ก่อน โดยนำเสนอหลักการชีวิตของพระไพศาล วิสาโร (2552 : ออนไลน์) กล่าวถึงปัจจัยความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมชีวิตหลังความตายมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา และเทคโนโลยี ทำให้วัฒนธรรมความเชื่อหลังความตายทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก จนกระทั่งทัศนคติกระแสหลักทางสังคมเห็นว่า ความตายเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับชีวิตความเป็นอยู่ (มิใช่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต) ยังมีคนจำนวนไม่น้อยเห็นว่า ความตายเป็นจุดสุดท้ายของชีวิตอย่างสิ้นเชิง ไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่น่ากลัวหลังจากความตายแล้ว พึงหลีกเลี่ยง หรือปกปิดให้มากที่สุด ในอดีตสังคมไม่กล้าพูดถึงความตายกลายเป็นเรื่องอับมงคล แม้กระทั่งคำว่า “ความตาย” กลายเป็นคำอูจาดไป ต้องเลี่ยงไปใช้คำอื่นแทน เช่น “หมดลมหายใจ” หรือ “การจากไป” หรือ “การสิ้นชีวิต” แต่ในปัจจุบันหากมีใครตายจะต้องไปตายนที่โรงพยาบาล เป็นสถานที่มิดชิด หรือลับตาผู้คน มีคนรู้เห็นเพียงไม่กี่คนที่เป็ณญาติพี่น้อง และการตายที่โรงพยาบาล โดยเฉพาะในห้องไอซียู ถือว่าดูดีกว่าตายที่บ้านเรือนมาก หากตายแล้วบางครั้งก็ไม่อาจที่จะตั้งศพไว้ที่บ้าน แต่ต้องไปตั้งศพไว้ที่วัดแทน เพื่อจัดการแยกคนตายกับคนเป็นออกไปจากชุมชน แม้ญาติจะเสียใจโศกเศร้ามากเพียงใดก็ตามเพื่อบำเพ็ญกุศลศพให้กับผู้ตาย เพราะสังคมในปัจจุบันมีความเชื่อว่า “คนตายจะขายคนเป็น” ในวัฒนธรรมสังคมปัจจุบันนี้ มองความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต เห็นคุณค่าของการตายอย่างสงบ และรู้จักใช้ความตายให้เป็นโอกาสในการยกระดับทางจิต

วิญญาณ โดยดำรงชีวิตอยู่อย่างพร้อมที่จะตายในทุกขณะชีวิต หรือยิ่งกว่านั้นอีกการเรียนรู้ที่จะ “ตายก่อนตาย” เป็นเรื่องจำเป็นยิ่ง

ประเพณีแห่งความตายอีสาน

วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อแห่งความตายทางภาคอีสาน ถือเป็นประเพณีทางสังคมอย่างหนึ่งที่นาสรรเสริญมาก เป็นประเพณีที่คนเป็นมีชีวิตอยู่ หรือญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องแสดงความเคารพ หรือแสดงความคิดถึงต่อญาติพี่น้องที่ตายจากไปแล้ว ด้วยความรักความเคารพอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด จึงจัดงานประกอบพิธีกรรมแห่งความตายที่ต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักของครอบครัว หรือชุมชน เริ่มต้นตั้งแต่การตายลงญาติพี่น้องต้องหาพหลมาจุดส่งสัญญาณเพื่อบอกกล่าวไปยังเพื่อนร่วมชุมชนให้ทราบ หรือให้ถามข่าวกันว่า “ในชุมชนมีใครตาย” หรือเพื่อนบ้านทราบข่าวมีคนภายในชุมชนตายอยู่โรงพยาบาล ญาติกำลังไปรับ หรือทำเรื่องนำศพออกจากโรงพยาบาล เมื่อญาตินำศพคนตายมาจากโรงพยาบาลแล้ว จักจุดพลุส่งสัญญาณเพื่อให้เพื่อนบ้านทราบอีกครั้งหนึ่ง เมื่อตนเองมีเวลาว่าง หรือส่งสมาชิกครอบครัวคนหนึ่งออกไปช่วยงานศพด้วย เป็นการแสดงหน้าที่ของสมาชิกร่วมชุมชนจะต้องออกไปช่วยกันจัดเตรียมสถานที่เพื่อจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพ

1. ความตายทางพระพุทธศาสนา

ความเข้าใจหลักอูตมชีวิตแห่งความตายทางพระพุทธศาสนา “ความตาย” หมายถึงการสิ้นชีวิตของคน หรือมนุษย์ หรือสัตว์ต่างๆ จักตายด้วยเหตุการณ์ใดก็ตาม เช่น ตายเพราะความชราภาพ ตายเพราะโรคร้ายไข้เจ็บ ตายเพราะเกิดอุบัติเหตุ ตายเพราะฆ่าตนเอง หรือ ถูกบุคคลอื่นฆ่า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ร่างกายต้องแตกสลายไป สิ้นความรู้สึก หรือวิญญาณสิ้นความรู้สึก นึกคิดหายไปจากร่างกายตน เพราะความตายตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นความเชื่อว่า “ความจุติความเคลื่อนไป ความตาย เป็นมฤตยูแห่งการทำกาละ เป็นความแตกสลายแห่งรูปขันธ์นามขันธ์ ด้วยการทอดทิ้งร่างกาย ในความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย เรียกว่า “มรณะ” โดยอาศัยหลักเกณฑ์การตัดสินความตายมีอยู่ 3 ประการ ได้แก่ (1)การสิ้นอายุอย่างหนึ่ง (2)เนื่องจากหมดโออุ (ตัวเย็นลง) ในร่างกายอย่างหนึ่ง และ (3)วิญญาณ (ความรู้สึก) ละกายไปแล้วอย่างหนึ่ง จึงทำให้ร่างกายที่เคยเคลื่อนไหวถูกทอดทิ้งไปนอนแน่นิ่งเหมือนกับท่อนไม้ท่อนฟืน ที่ปราศจากจิตวิญญาณแห่งความรู้สึกนึกคิด” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543) ซึ่งความตายถือเป็นกระสวนแห่งชีวิต หมายถึงการสิ้นชีวิตปราศจากลมหายใจต้องจากบนโลกใบนี้ไป หรือการหยุดหายใจเข้า - ออก จึงกำหนดเอาชีวิตชาติหนึ่งที่มีโอกาสได้เกิดมาเป็นมนุษย์บนโลกใบนี้ใช้อย่างมาก เพราะการเกิดเป็นคนหรือเป็นสัตว์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนายอมรับการเกิดของคนและสัตว์ ตามหลักคัมภีร์ศาสนาไว้อย่างน่าสนใจว่า (พระครูอุทัยปริยัติโกศล, (เสถียร ยอดสังวาลย์, 2554)

ในคัมภีร์พระสูตรอธิบายถึงการเกิดของสิ่งมีชีวิตในโลกจะต้องมีส่วนประกอบสำคัญอยู่ 2 ส่วน ได้แก่ (1)รูป เป็นส่วนที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า และ (2)นาม เป็นส่วนที่ไม่สามารถ

มองเห็นได้ด้วยตาเปล่าต้องอาศัยความรู้สึก หรือส่วนลึกที่เป็นจิตใจ (ความรู้สึกจักมีทั้งคนและสัตว์) หากมองให้ลึกลงไปถึงเรื่องการเกิดขึ้น หรือการมารวมตัวกันของร่างกายมนุษย์ หรือขยายส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์แตกต่างจากสัตว์แบ่งออกเป็น 5 ประการ ได้แก่ (1)รูป หมายถึงร่างกายและส่วนประกอบที่เป็นวัตถุซึ่งสามารถจับต้องได้ด้วยมือเปล่า (2)เวทนา หมายถึงสิ่งที่มากระทบกับความรู้สึก ทั้งส่วนความสุข - ทุกข์ และความไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นการหยุดนิ่งต่อตนเองและสังคม (3)สัญญา หมายถึงความจำได้หมายรู้ในอารมณ์เป็นตัวตนเรา - เขา (4)สังขาร หมายถึงสภาพการปรุงแต่งทางจิตใจแห่งความดี หรือความชั่ว หรือความเป็นกลางไม่ดี-ชั่ว และ (5)วิญญาณ หมายถึงการรับรู้ทางอารมณ์ด้วยทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นองค์ประกอบทำให้เกิดขึ้นมาของร่างกาย หรือชีวิตในความเป็นมนุษย์เหนือกว่าสัตว์

ในคัมภีร์พระอภิธัมมัตถวินิยกรูปิกขาได้อธิบายถึงสาเหตุของความตายมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ (1)ตายเพราะสิ้นอายุขัย (2)ตายเพราะสิ้นกรรม (3)ตายเพราะสิ้นทั้งสองอย่าง ทั้งสิ้นอายุขัยและสิ้นกรรม (4)ตายเพราะกรรมเก่าเข้ามาตัดรอน หมายถึงการตายเพราะสาเหตุไม่ปกติ อาจจะถูกฆ่าตายบ้าง และฆ่าตัวตายบ้าง เป็นต้น แต่การตายในคัมภีร์วิสุทธิมรรคสามารถอธิบายถึงสาเหตุความตายแบบง่ายมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ (1)ความตายแบบละสังขาร หมายถึงการตายตัดขาดจากชีวิตินทรีย์ที่เนืองอยู่ด้วยภพชาติ (2)ความตายแบบสมุจเฉตมรณะ หมายถึงความตัดขาดจากกิเลสแห่งวัฏฏะสงสารของพระอรหันต์ทั้งหลาย (3)ความตายแบบขณิกมรณะ หมายถึงความดับกิเลสในช่วงขณะจิต หรือในขณะหนึ่งแห่งอารมณ์ของจิตที่เข้าไปพักสงบแน่วนิ่ง แต่จิตมีพลังมหาศาลเป็นอารมณ์ของผู้ฝึกจิตดีแล้ว และ (4)ความตายแบบสัมมตมรณะ หมายถึงความตายแบบโลกสมมติ เป็นการตายในเชิงสังคมปัจจุบัน เพราะการไม่ยินดียินร้ายในความรักบ้าง เป็นการตายจากความรู้สึกนึกคิด เช่น ฉันหมดรักเธอ หรือ หมดรักคุณแล้ว หรือฉันไม่สนับสนุนคุณทำกรรมดีชั่วอีกต่อไปแล้ว เป็นต้น เมื่อบุคคลมีความเข้าใจเรื่องความตายอย่างถูกต้อง ควรระลึกถึงความตาย ด้วยการพิจารณาอภินิหารปัจเจกชนว่า พุทธธรรมที่ปี 1 (2560)

1. มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความแก่ไปได้ เมื่อพิจารณาแล้วย่อมช่วยบรรเทาความประมาท ความมัวเมา ความลุ่มหลงในวัย จักดำรงชีวิตในแต่ละวัยอย่างมีความสุข
2. มีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกคน ต้องมีการรักษาได้และรักษาไม่ได้ปะปนกันไปสักวันหนึ่งเราจะต้องเจ็บป่วยแน่นอน
3. มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ความตายไม่มีนิมิตหมายจะตายเมื่อไรไม่มีใครรู้ แต่ก่อนตายเราควรทำอะไรให้กับชีวิตที่มีอยู่ เพราะความตายเราหนีไม่พ้นแน่นอน
4. จักต้องพลัดพรากจากของรัก เพราะความตายเป็นจริงที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าเราจะมีตัวหรือไม่มีตัวก็ตาม เพื่อป้องกันความเศร้าโศกเสียใจ ต้องพิจารณาถึงความตายว่าจะต้องพลัดพรากจากของรักแน่นอน

5. มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาท เป็นกำเนิด เป็นเผ่าพันธุ์ เป็นที่พึ่งอาศัย ไม่ว่าจะทำกรรมใดไว้จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

หลักความตายแบบทางโลก หรือการตายตามกฎหมายระเบียบสังคมโลก หรือกฎหมายบ้านเมืองมูลเหตุที่ทำให้มนุษย์ตายได้ ต้องอาศัยหลักกฎหมายสากลเรื่องการตายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในมาตรา 15 บัญญัติถึงเรื่องการสิ้นสภาพบุคคลไว้ว่า "...สภาพบุคคลย่อมสิ้นสุดลงเมื่อตาย" มีอยู่ 2 ประการ ได้แก่ (ประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์. 2561 : ออนไลน์)

1. การตายตามธรรมชาติ หมายถึงการตายจริงจากชีวิต เป็นการสิ้นสภาพของบุคคลถาวรตลอดไป เพราะการตายตามธรรมชาตินี้ นักกฎหมายและการแพทย์ให้นิยามไว้ว่า เป็นการหยุดทำงานของระบบร่างกายมีอยู่ 3 ระบบ ได้แก่ (1) แกนสมองของระบบประสาทกลางต้องหยุดทำงาน (2) ระบบไหลเวียนของโลหิต (เลือด) หยุดทำงานส่งผลกระทบให้หัวใจหยุดเต้น และ (3) ระบบหายใจคือปอดต้องหยุดหายใจด้วย ซึ่งหมายความว่าคนคนนั้นไม่สามารถหายใจด้วยตนเองได้

2. ตายโดยคำสั่งศาลว่าเป็นคนสาบสูญ หมายถึงสภาพการของบุคคลที่ได้หายจากภูมิลำเนา หรือถิ่นที่อยู่ของตน ไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไรบ้าง เป็นระยะเวลา 5 ปี หรือหายไปในภาวะสงคราม เรืออัปปาง หรือภัยอันตรายได้ผ่านพ้นไปแล้ว 2 ปี เมื่อผู้มีส่วนได้เสีย หรือพนักงานอัยการร้องขอต่อศาล และศาลได้สั่งให้บุคคลนั้น เป็นคนสาบสูญ ถือเป็นการตายตามกฎหมายแล้ว

2. ประเพณีพิธีกรรมหลังความตายของคนอีสาน

เมื่อมีสมาชิกในสังคม หรือชุมชนมีการตายเกิดขึ้นแล้ว ญาติพี่น้องจะต้องช่วยกันเตรียมจัดหาโลงศพ และอาบน้ำให้ศพ หรือการแต่งตัวให้ผู้ตายเอง ซึ่งประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพมีการปรับขั้นตอนให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังมีปริศนาธรรม หรือคติธรรมแฝงอยู่ แต่ในปัจจุบันประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่นิยมฝังศพไว้นานเหมือนในอดีตที่ผ่านมา แต่นิยมบำเพ็ญกุศลศพด้วยการเผาศพในครั้งเดียว แล้วประกอบพิธีกรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายไปพร้อมกัน ซึ่งการบำเพ็ญกุศลศพปัจจุบันนี้นอกจากญาติพี่น้องแล้ว ยังมีเพื่อนพ้อง หรือเพื่อนร่วมงานมาร่วมพิธีบำเพ็ญกุศลตลอดทุกคืน เจ้าภาพอาจจะตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพอยู่ 3 คืน 5 คืน 7 คืน ขึ้นอยู่สถานะเศรษฐกิจทางครอบครัว โดยญาติพี่น้องจะต้องช่วยกันเตรียมหาอาหารมาเลี้ยงแขกที่มาช่วยงาน หรือมาฟังสวดในพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพ นอกจากนั้น ยังมีพิธีการบวชหน้าศพ หรือบวชหน้าไฟ ตามภาษาชาวบ้านเรียกว่า “บวชเพื่อจุสพพาคคนตายไปสู่สวรรค์ หรือไปสู่เมรุ” เพื่อการฌาปนกิจตามธรรมเนียมประเพณีที่วัด เมื่อทำการฌาปนกิจเสร็จแล้ว ญาติพี่น้องมาร่วมกันเก็บอัฐิไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้น อาจนำอัฐิเก็บไว้ในบ้าน หรือไปบรรจุไว้ที่วัด หรือลอยอังคารก็ได้ ขึ้นอยู่ที่ข้อตกลงของญาติพี่น้องของผู้ตายเป็นสำคัญ ซึ่งพิธีกรรมในงานศพนี้ ยังมีปริศนาธรรมแฝงอยู่อีกมากมายเพื่อสอนคนเป็นให้มีสติรู้จักคิด จนกว่าจะทำการฌาปนกิจศพเสร็จ แต่ละชุมชนยังมีข้อปฏิบัติ

ที่แตกต่างกัน บางครั้งเกิดข้อขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับผู้ประกอบพิธีกรรมฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่บ่อยๆ จึงยกตัวอย่างปรีชาธรรมที่ยังปฏิบัติอยู่ในงานศพปัจจุบัน ได้แก่ (พระครูอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์, 2554)

1. เงินใส่ปากผี เป็นปรีชาธรรมสอนว่า คนตายไปแล้วแม้แต่เงินทองใส่อยู่ในปากตนเองก็ยังเอาไปไม่ได้ ก่อนเผาสัปเหร่อยังต้องล้วงเอาเงินออก ถือว่าเงินปากผีเป็นค่าจ้างรางวัลเพิ่มแก่สัปเหร่อ ผู้ทำพิธีนำดวงวิญญาณของคนตายไปสู่โลกของวิญญาณ
2. อาบน้ำศพ เป็นปรีชาธรรมสอนว่า เมื่อเป็นแค้นแค้นกันด้วยความโลภ โกรธ และหลง เมื่อตายแล้วต้องทำพิธีรดน้ำศพขอโหสิกรรมแก่กัน
3. หวีผมให้ศพ เป็นปรีชาธรรมสอนว่า เมื่อเป็นแต่ตัวดีเสื้อผ้าราคาแพง เมื่อตายแต่ตัวหิวผมเป็นคนตาย โดยหิวไปข้างหน้าครั้ง และหิวไปข้างหลังครั้ง
4. บอกทางวิญญาณ เป็นปรีชาธรรมสอนว่า เมื่อบุคคลตายแล้วญาติพี่น้องก็ยังรังเกียจรับนำศพออกไปวัด ด้วยการบอกทางกับศพเพื่อให้วิญญาณตามศพไปอยู่วัด
5. ชัดขาวสาร เป็นปรีชาธรรมสอนว่า ความตายเป็นเสนียดจัญไร แม้แต่ญาติพี่น้องยังรีบขับออกจากบ้านเรือนด้วยการชัดขาวสารเพื่อให้ความอับมงคลจากไปพร้อมกับศพตนเอง
6. จุดเทียนธูปหน้าศพ เป็นปรีชาธรรมสอนว่า เมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้เร่งรีบทำความดีเป็นแสงสว่างนำไปสู่สวรรค์
7. สิ่งของเชิงบาตร เป็นปรีชาธรรมสอนว่า เมื่อยังมีชีวิตอยู่หมั่นทำความดีสะสมบุญกุศลไว้ เมื่อตายไปแล้วแต่เชิงบาตรยังต้องให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลนำมาเก็บเป็นของสงฆ์

แนวคิดทางสังคมอีสานกับการเตรียมชีวิตหลังตาย

แนวคิดทางสังคมวัฒนธรรมอีสานในปัจจุบันนี้ การมองผ่านมานชีวิตประเพณีในความเป็นอยู่ของครอบครัว หรือลูกหลาน ผ่านกระบวนการตายตัวทางวัฒนธรรม เรียกว่า “กระสวนวัฒนธรรม” เป็นการช็อกตัวทางวัฒนธรรม หรือความหยุดนิ่ง หรือเมื่อมีการทำอยู่บ่อยๆ ทางสังคมประเพณีพิธีกรรมหลังความตาย จนเกิดความเบื่อหน่ายอุดมการณ์พิธีกรรมงานศพกับความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายจัดงานศพนั้น จึงเป็นมูลเหตุให้พ่อแม่ต้องมาเตรียมชีวิตหลังความตายให้ตนเองเพื่อสร้างโอกาสไว้ให้แก่ลูกหลานสบายมากขึ้นมา เนื่องจากภาวะทางสังคมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก หรือความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ หรือกระแสวัตถุนิยมเข้ามาครอบงำสังคมอีสานแทนที่คุณค่าแห่งความดีงามในสังคม ควรสร้างสมจารีตประเพณี หรือรักษาไว้ ซึ่งประเพณีหน้าที่ของลูกหลานจะต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ตอบแทน

การตั้งข้อสังเกตเพื่อสะท้อนภาพมายาสังคมปัจจุบันจากผู้เขียน หากศึกษาถึงวัฒนธรรมทางสังคมอีสานที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ไม่ว่าบุคคลที่มีลูกมาก หรือบุคคลที่มีลูกน้อยในปิ่นปลายชีวิต

ไม่แตกต่างกัน โดยบุคคลที่ทำหน้าที่หลักการเลี้ยงดูพ่อแม่ตอบแทน อาจจะเป็นลูกคนใดคนหนึ่ง อาศัยอยู่กับพ่อแม่เป็นผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูตอบแทนคุณท่าน แต่ลูกบางคน หรือลูกที่เหลืออยู่บางคน หรือลูกที่แยกครอบครัวออกไปแล้ว ไม่ค่อยได้ทำหน้าที่ตอบแทนคุณพ่อแม่ แม้การส่งข้าวปลาอาหารตามโอกาสวันสำคัญก็มี จึงทำให้พ่อแม่วัยแก่ชราต้องนั่งรอดูหนทาง หรืออยากทราบข่าวชีวิตความเป็นอยู่ของลูกตนเองเสมอมาว่ายังมีชีวิตความเป็นอยู่สุขสบายมากเพียงใด นอกจากพ่อแม่ที่มีฐานะดี จึงจัดแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ลูกแล้ว พร้อมทั้งจัดแบ่งทรัพย์สินสมบัติไว้ส่วนกลางเพื่อให้ลูกหลานเลี้ยงดู หรือให้คนอื่นเช่าที่ดินมาเป็นส่วนใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จึงไม่ประสบปัญหาเรื่องลูกหลานทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพัง จากสภาพความเจริญเติบโตทางวัตถุจึงทำให้พ่อแม่ถูกทอดทิ้งจนเกิดปฏิวัติทางสังคมไทยใหม่ เรียกว่า “บ้านพักคนชรา” มีแทบทุกจังหวัดของประเทศ หากมองผิวเผินว่ารัฐบาลต้องการแยกหน่วยงานเพิ่มขึ้นมาเท่านั้น แต่การเขียนในบทความเรื่อง “กระสวนวัฒนธรรมทางสังคม ‘เตรียมชีวิตหลังความตายเพื่อลูกหลาน’” เป็นการนำเสนอถึงสภาพปัญหาสังคมอีสานที่มีการทำอยู่บ่อยๆ จนเกิดความเบื่อหน่ายทางวัฒนธรรม หมายถึงการหยุดนิ่งทางสังคมจารีตประเพณีอีสานที่เปลี่ยนแปลงหนักตามกระแสวัฒนธรรมวัตถุนิยม จึงทำให้สังคมอีสานกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวสูงมากขึ้น และค่านิยมในการเลี้ยงดูพ่อแม่ลดน้อยลง “ทำไมพ่อแม่ต้องมาเตรียมตัวก่อนตาย” ด้วยการจัดเตรียมทรัพย์สินสมบัติให้ลูกหลานไว้บำเพ็ญกุศลศพหลังความตาย เพื่อช่วยให้ลูกหลานสบายกับชีวิตครอบครัว ไม่ให้สังคมรอบข้างมาประณามลูกหลานเรื่องการบำเพ็ญกุศลตอบแทน จึงเป็นเหตุผลที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์สภาพปัญหาสังคมอีสานกับอุดมการณ์ชีวิตหลังความตายที่พ่อแม่จะต้องมาทำประกันชีวิตไว้ให้ลูกหลาน หากมีเงินสตออยู่ในมือ หรือในธนาคาร บางครั้งถูกลูกหลาน หรือญาติพี่น้องขอยืมไปใช้ก่อนจนหมดก็มี “ลูกอีกคนหนึ่งหาเงินมาให้ ลูกอีกคนหนึ่งนำไปใช้จ่าย” แม้พ่อแม่ตายไปแล้วก็ยังมีเงินมาช่วยทำพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพให้ ถือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตหลังความตายและกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น ผู้เขียนจึงนำเสนอสาเหตุการเปลี่ยนแปลงในชีวิตหลังความตายอยู่ 2 ประเด็น คือ

1. ต้นทุนการจัดงานศพสูง หมายถึงการเตรียมหาเงินเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในงานศพ แต่แต่ละครั้งต้องใช้เงินจำนวนมาก โดยเฉพาะการบำเพ็ญกุศลศพที่วัดใหญ่ในเมืองต่างๆ เมื่อมีการตายเกิดขึ้นญาติพี่น้องต้องหาเงินมาใช้จ่ายล่วงหน้า แต่ได้เงินจากการช่วยงานของเพื่อนพ้องมาช่วยงานศพเพียงเล็กน้อย ไม่เพียงพอต่อการจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพ ซึ่ง (สำนักข่าวอิศรา, 2559) กล่าวถึงค่าใช้จ่ายในงานศพว่า “...งานศพจะมีหลายราคาตั้งแต่หมื่นต้นๆ ไปจนแสนก็มี คนเขาเยอะ พอคนเยอะเขาใช้ของเยอะ ส่วนหนึ่งดูที่แขก หรือสวดนานวัน บางคนสวด 5 คืน 7 คืน ค่าใช้จ่ายก็จะเยอะขึ้น ทั้งเรื่องอาหาร ค่าแรง ส่วนการฝากศพวัดจะมีโกดัง ฝากไว้ร้อยวันก็ได้ เสร็จแล้วก็บริจาคตามศรัทธา ตรงนี้วัดไม่ได้กำหนดราคาว่าต้องจ่ายเท่าไร...” นี่เป็นการมองต้นทุนการจัดงานศพในแต่ละครั้ง หากเป็นวัดในต่างจังหวัด หรือนอกเมืองภาคอีสาน ลูกหลาน หรือญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านมาช่วยกันจัดงาน

บำเพ็ญกุศลศพเป็นแผนกต่างๆ ตามธรรมเนียมประเพณีนิยม ตามความชำนาญ โดยภาคอีสานยังมีความเชื่อเพื่อช่วยเหลือกัน แต่การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพก็ยังใช้จ่ายสูง จึงนำมาสู่การสร้างค่านิยมใหม่ในสังคมอีสานว่า “ทำไมพ่อแม่ต้องมาเตรียมตัวก่อนตาย” ถือเป็นคำตอบเชิงสังคมวัฒนธรรมสมัยใหม่เพื่อมิให้ลูกหลานต้องมალำบากกับพิธีกรรมหลังความตายแห่งตนเอง จึงนำมาสู่การวิเคราะห์ “ต้นทุนการจัดงานศพสูง” โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อแยกออกให้เห็นเป็นประเด็นต้นทุนดังนี้

1.1 สิ่งของเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมงานศพ เมื่อมีการตาย หรือสูญเสียชีวิตเกิดขึ้นในครอบครัวแล้ว ย่อมยังความโศกเศร้าเสียใจมาสู่ลูกหลาน หากตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านเรือนลูกหลานหรือญาติพี่น้องจะต้องช่วยกันจัดหาสิ่งของเครื่องใช้มาประกอบพิธีกรรมงานศพ อาจจะใช้สิ่งของพิธีกรรมจากทางวัดทั้งหมดเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพ เพียงแต่จัดหาซื้อโลงศพสำเร็จมาใส่ หรืออาจจะซื้อไม้อัดและไม้ฉันทมาต่อโลงศพกันเอง แต่ในปัจจุบันนิยมซื้อโลงสำเร็จมาใช้ใส่ศพกันมากที่สุด ยกเว้นครอบครัวที่มีฐานะยากจนสุด จึงจะไปขอรับบริจาคโรงศพจากทางวัด หรือสมาคมการกุศลต่างๆ ในปัจจุบันภาคอีสานบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจครอบครัวดี ลูกหลานมักนิยมจ้างเหมาร้านรับทำโลงศพ หรือร้านรับจัดตบแต่งงานศพมาเป็นชุดเฉพาะงาน ส่วนมากนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศล 2 – 3 คืน หากจัดบำเพ็ญกุศลศพเกิน 3 คืน ค่าใช้จ่ายจะสูงขึ้นไปอีก ทางร้านที่รับจัดงานศพตั้งราคาสิ่งของเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมงานศพอยู่ 3 ชุด/ต่องาน ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ชุดใหญ่ราคา 12,000 บาท สิ่งของเครื่องใช้ชุดกลางราคา 7,000 บาท และสิ่งของเครื่องใช้ชุดเล็กราคา 3,000 – 4,000 บาท ซึ่งสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพ ประกอบด้วย โลงศพ อุปกรณ์ตั้งศพ ดอกไม้ประดับแห้ง ดอกไม้จันทร์ ของชำร่วย และพลู หรือตะไล (จุดตั้งแต่บ้านถึงเผาศพ) พร้อมทั้งรถยนต์ขนศพสู่เมรุด้วย หากเจ้าภาพต้องการสิ่งของในพิธีกรรมมากกว่านี้ เช่น ดอกไม้สดทางร้านจะคิดอีกราคาหนึ่ง ขึ้นอยู่กับกลไกการตลาดและราคาดอกไม้ในแต่ละช่วงฤดูกาล ซึ่งสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพนี้ ยังไม่รวมชุดสังฆภัณฑ์ที่จะนำมาถวายพระสงฆ์อีกที่เจ้าภาพจะต้องจัดหามาใช้ประกอบพิธีกรรมเอง

1.2 อาหารเลี้ยงดูแขก เมื่อทราบข่าวว่ามีคนตายเกิดขึ้นในครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง ก็จะมีแขกญาติมิตร หรือเพื่อนบ้านเข้ามาร่วมงานพิธีบำเพ็ญกุศลศพ หรือมาร่วมแสดงความไว้อาลัยแก่ผู้ตาย หรือไว้อาลัย หรือมาเพราะความใกล้ชิด หรือเพื่อนพ้องที่สนิทกับผู้ตาย หรือกับญาติของผู้ตาย ถือเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมหาอาหารมาเลี้ยงแขกประจำวัน หากเป็นพื้นที่ในตัวเมืองค่าใช้จ่ายเรื่องอาหารของเจ้าภาพก็จะสามารถควบคุมได้ แต่ถ้าหากเป็นหมู่บ้าน หรือชุมชนนอกตัวเมืองเจ้าภาพไม่สามารถควบคุมเรื่องอาหารเลี้ยงแขกได้ ถือเป็นปัญหาทางสังคมอีสานโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องชีวิตหลังความตายนำมาสู่คำว่า “คนตายขายคนเป็น” ซึ่งลักษณะอาหารเลี้ยงแขกในปัจจุบัน มีทั้งอาหารหวานคาวถวายพระสงฆ์ อาหารเลี้ยงแขกประจำวัน และอาหารเลี้ยงแขกหลังการสวดพระอภิธรรม ยิ่งเจ้าภาพตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพหลายวันค่าใช้จ่ายเรื่องอาหารยิ่งสูงมาก มีทั้งค่านื้อ

หมู เครื่องปรุง ผัก ผลไม้ น้ำอืดลม น้ำเปล่า เหล้า เป็นต้น บางครั้งจัดงานบำเพ็ญกุศลศพเสร็จแล้ว เจ้าภาพ หรือลูกหลานยังไม่สามารถหาเงินมาใช้จ่ายหนี้สินจัดงานศพได้หมดก็มี ถือเป็นผลสะท้อนชีวิตหลังความตายที่พ่อแม่ต้องเตรียมจัดหาเงินทุนไว้ใช้จ่ายชีวิตหลังความตายเพื่อการจัดงานศพตนเอง เพื่อมิให้สังคมเพื่อนบ้านด้วยกันมาวิพากษ์ได้ว่า แม้แต่ตายแล้วลูกหลานยังไม่มีเงินจัดงานศพให้ได้ ตอนยังมีชีวิตอยู่ทำไมไม่รับหาสะสมเงินทองไว้

1.3 การถวายพระสงฆ์ ถือเป็นวัฒนธรรมทางสังคมไทย หรือสังคมอีสานในความเชื่อชีวิตหลังความตาย “ทำบุญกับพระถึงจะได้บุญ ญาติผู้ตายถึงจะรับส่วนกุศลได้” ค่านิยมการบำเพ็ญกุศลศพเจ้าภาพ หรือลูกหลานจะต้องนิมนต์พระสงฆ์ให้ได้จำนวนมากที่สุดเท่าที่จะหาได้ ในปัจจุบันนิยมถวายปัจจัยไทยธรรมทุกเวลาที่พระสงฆ์มาฉันอยู่หน้าศพ หรือสวดพระอภิธรรม หรือสวดสังคหะ หรือสวดมาติกาบังสุกุล หรือเทศนาธรรมหน้าศพ เพราะธรรมเนียมพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพเหล่านี้ ลูกหลาน หรือญาติพี่น้อง พยายามจะจัดงานศพให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ขึ้นอยู่ที่ฐานะครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนั้น ค่าใช้จ่ายถวายพระสงฆ์ก็มีได้น้อยไปกว่าค่าใช้จ่ายอื่นๆ อย่างที่เข้าใจกัน เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพจะต้องจัดหาเงินมาถวายพระสงฆ์ ทั้งค่ามัคนายก (ผู้นำทางพิธีกรรม) และค่าสัปเหร่อ (ผู้ทำพิธีเผาศพ) รวมทั้งค่าเมรุ ถ่านเผาศพ หรือไฟฟ้า ที่ใช้ในงานพิธีกรรมเผาศพ ถือเป็นค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ไม่ต่างจากสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีกรรมงานศพต่างๆ เช่นกัน

2. ความตายเป็นธุรกิจ หมายถึงความเชื่อหลังความตายของชาวอีสาน หรือชาวไทยพุทธ เป็นเรื่องของโลกอุดมคติว่า ผู้ตายจะไปสวรรค์ หรือไปนรก เป็นหน้าที่ของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่จะต้องช่วยกันทำพิธีบำเพ็ญกุศลศพไปให้แก่พ่อแม่ หรือญาติที่ตายไปแล้ว หากครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งในสังคมอีสานมีลูกหลานมาก มีความสามัคคี มีทรัพย์สมบัติมาก เป็นโอกาสอันดีแก่ผู้ตาย หรือผู้วายชน ไม่ต้องทุกข์ใจในการเตรียมหาเงินไว้ใช้จ่ายจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพมาก เพราะครอบครัวมีเงินทองเหลือใช้จ่ายอยู่แล้ว หากตาย หรือเสียชีวิตลงก็มีเงินบำเพ็ญกุศลศพทันที คำว่า “ความตายเป็นธุรกิจ” เป็นการวิเคราะห์ถึงค่าใช้จ่ายที่ลูกหลานจะต้องเตรียมจัดหามาใช้ในพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพ ได้แก่ โลงศพ สิ่งของประกอบพิธีกรรม อาหารและเครื่องดื่ม (การเกิดรายได้เริ่มตั้งแต่ร้านจำหน่ายโลงศพ ร้านสังฆภัณฑ์ ร้านชำในชุมชน ผู้เลี้ยงหมู และตลาดสด) รวมทั้งโต๊ะเก้าอี้ สิ่งของถวายพระสงฆ์ ถือเป็นหน้าที่ของลูกหลาน หรือญาติพี่น้องต้องพูดคุยกันว่า “จะตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ สถานที่ใด และบำเพ็ญกุศลศพกันกี่วัน” ยังถามถึงลงไปอีกว่า “คุณพ่อคุณแม่ทำประกันชีวิตไว้กี่กลุ่ม หรือลูกหลานใครคนไหนได้ทำประกันชีวิตไว้ให้ท่านบ้างไหม” ถือเป็นกระแสนิยมเพื่อการเตรียมชีวิตหลังความตายในภาคอีสาน บางครั้งมีบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ลูกหลาน แต่พอมีเงินทองเพียงพอที่จะทำประกันชีวิต หรือจ่ายค่าทำศพกลุ่มได้ ขออนุญาตคนแก่ไปทำประกันชีวิตชุมชนกับกลุ่มต่างๆ ไว้ เมื่อบุคคลนั้นตายลงหรือสิ้นชีวิตลง ผู้ที่ทำประกันชีวิตชุมชนกลุ่มไว้สามารถนำสำเนาใบมรณะบัตรไปขอรับเงินประกันชีวิตนั้นได้ทันที จักนำเงินมาช่วยงานบำเพ็ญกุศลศพเท่าไรก็ได้ “ชีวิตหลังความตายถือเป็นธุรกิจ หรือชีวิต

หลังความตายเป็นวิถีสังคมอีสาน” ดังนั้น วัฒนธรรมการทำประกันชีวิตเพื่อความตาย หรือจัดงานศพแบบใหม่ ถือเป็นการเตรียมชีวิตหลังความตายที่ชาวอีสานนิยมทำกันมากขึ้น ได้แก่ ประกันชีวิตหมู่บ้าน ประกันชีวิตกลุ่ม ธกส. ประกันชีวิตบริษัทเอกชน ประกันชีวิตกองทุนหมู่บ้าน (เงินล้าน) ประกันชีวิตกำนันผู้ใหญ่บ้าน ประกันชีวิตกลุ่มสตรี ประกันชีวิตเงินออมวันละบาท เป็นต้น เพื่อให้ความช่วยเหลือเงิน และหวังผลกำไรจากการจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพและเงินประกันชีวิตกลุ่มมาแบ่งกันค่าใช้จ่าย เพราะความหยุดนิ่งทางสังคมวัฒนธรรมทางความเชื่อ และความเติบโตทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดการช็อกตัวทางวัฒนธรรมสังคมความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญกุศลศพ หรือการทำบุญฉลองอัฐิธาตุน้อยลง ถือเป็นการหยุดนิ่งทางวัฒนธรรมสังคมความเชื่อชาวอีสาน โดยมองชีวิตหลังความตายเป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง เพื่อพิธีบำเพ็ญกุศลศพพ่อแม่ หรือญาติผู้วายชน ทั้งร่างกายเอาไว้ให้ลูกหลานได้ต่อชีวิตครอบครัว หากเป็นยุคสมัยก่อนที่การแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้า เมื่อมีผู้เสียชีวิตลูกหลานจะรีบทำการชำระล้างศพและปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีทันที เมื่อการแพทย์ก้าวหน้าการตายน้อยลง และคนมีอายุยืน เมื่อถึงวัยชรามักได้รับการรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล และเสียชีวิตในโรงพยาบาล ทำให้ลูกหลานเข้าใจเรื่องเตรียมชีวิตหลังความตายน้อยลง เน้นการบำเพ็ญกุศลศพอย่างประหยัดเพื่อให้เหลือเงินประกันชีวิตต่างๆ และมอบหน้าที่จัดงานค่าใช้จ่ายจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพให้กับลูกหลาน หรือญาติคนที่อาศัยอยู่ด้วยกับผู้ตายเป็นหลัก

สรุป

แนวคิดกระสวนทางวัฒนธรรม ถือเป็นการช็อกตัวทางวัฒนธรรมสังคม หรือความหยุดนิ่งทางวัฒนธรรมสังคมอีสาน ที่หยุดนิ่งเรื่องการบำเพ็ญกุศลศพให้พ่อแม่ อันเกิดจากกระทำตามจารีตประเพณีอยู่บ่อยๆ จนเกิดความเบื่อหน่าย ไม่เข้าใจหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคแห่งสังคมโลกิยะเจริญรุ่งเรืองสุด ทำให้ความสำคัญเรื่องกตัญญูทวดที่ต่อพ่อแม่เปลี่ยนแปลงไป สังคมอีสานก้าวผ่านมาสู่สังคมกลียุค เป็นยุคแห่งสังคมโลกิยะสุข จึงมองไม่เห็นความถูกต้องทางศีลธรรมอันดีงามในหน้าที่ลูกหลาน มองพิธีบำเพ็ญกุศลศพเป็นความซ้ำซากทางวัฒนธรรมสังคม เพราะสังคมสมัยใหม่มักนิยมอยู่กันแบบครอบครัวเดียว ไม่รู้จักหน้าที่ตอบแทนพ่อแม่ หรือญาติที่ผู้เลี้ยงดูมา ทำให้เกิดประเพณีการเตรียมชีวิตหลังความตายเพื่อลูกหลานขึ้นมา โดยพ่อแม่ต้องเตรียมตัวก่อนตายแบบใหม่ ด้วยการทำประกันชีวิตกลุ่ม เพื่อพิธีบำเพ็ญกุศลศพตนเองไว้ เพื่อมิให้ลูกหลานลำบาก โดยมองความตายเป็นต้นทุนจัดงานศพสูงมากกว่าการใช้ชีวิตประจำวัน และการรักษาพยาบาลตนเอง และมองความตายเป็นธุรกิจสังคมที่พ่อแม่จะต้องทำประกันชีวิตเพื่อลูกหลานมีเงินทุนเพียงพอต่อการจัดพิธีบำเพ็ญกุศลศพให้ใหญ่โต ถือเป็นอุดมการณ์ชีวิตหลังความตายเพื่อนำชีวิตไปสู่สวรรค์ของพ่อแม่ชาวอีสานอย่างหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- สัณษณ เปลา บอระเพ็ด. (2561). **ลิ่งของประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลศพ**. บ้านเลขที่ 82 หมู่ 9 ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์.
- พระธรรมปลูก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโร. (2552) บทความ “มองชีวิตและสังคมผ่านวัฒนธรรมความตาย” ออนไลน์. แหล่งที่มา: https://www.visalo.org/article/D_MongShevit.htm/ สืบค้นเมื่อ 2552.
- พระครูอรุณธรรมโสภิต (ตืด) อคควโส. (2559). การศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพของชุมชนตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธธรรมทีปนี 1. (2560). **ลิ่งที่ต้องพิจารณาบ่อยๆ**. ออนไลน์. แหล่งที่มา: www.kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=15317
- ประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์. (2 5 6 1). ออนไลน์. แหล่งที่มา : <https://silawit15005.wordpress.com>.
- ยุค ศรีอริย. (2557). **บูรพาวิวัฒน์สู่การอภิวัฒน์โลกอภิวัฒน์ไทย**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- สำนักข่าวอิสรา. (2559). **ข้าทะเลพุทธพาณิชย์ (3) เปิดอัตราค่าใช้จ่ายงานศพ เฉลี่ย 6.5 หมื่น**. ออนไลน์. แหล่งที่มา : www.isranews.org/isranews-scoop/52659-repoopppp.html.